

(10)
ÇOCUK EDEBİYATININ GELİŞİM VE KALIPLAŞMA DEVRİ
Doç. Dr. Rısgül ABİLHAMİTKIZI³²

Çocuk edebiyatı Kazak edebiyatının bir dalıdır. Onun kendine has gelişme, ilerleme yolları vardır. Önce genel edebiyat miraslarıyla birlikte geliştirse sonradan ayrılarak kendi özellikleriyle tanınmaya başladı. Çocukların yaş seviyesi, eğitim-öğrenim özellikleri, psikolojik gelişim süreçleri dikkate alındı.

Kazak çocuk edebiyatı her sene hem sayı bakımından, hem de ideolojik niteliği bakımından gelişmektedir. Bunun toplumsal büyük anlamı vardır. Çünkü çocuk edebiyatı neslimize milli eğitim veren güçlü bir vasıta. Gençleri milli vatanperverlik duygusu ve geniş fikirli düşüncelerle eğitecektir. Herhangi bir zorlukları aşmaya gayret edecek ve güç kazanacaktır.

Çocuk edebiyatının kalıplaşma, gelişme ve yükselmesinde ünlü aydınlar katkıda bulunmuştur. Çok çeşitli Kazak çocuk edebiyatı konularının bolluğu, çok yönlülüğü, ideolojik muhtevasının zenginliği ve çocuk edebiyatının belirli meselelerinin açıklanması yönünde öneriler verilmiştir. Okulun hayatla bağlantılarını pekiştirme yolunda çocuk edebiyatının eğiticilik rolü güçlenerek büyük görevler üstlenmiştir. Böylece Kazak çocuk edebiyatı diğer milli edebiyatlar gibi sürekli, aralıksız gelişme sürecini geçirmektedir.

İnsanoğlu gelişim sürecinin çok eskiden başladığı herkesce mühimdir. Eski halklardan efsane, hikaye, çeşitli mitolojik hikayeler v.s. gibileri günümüze kadar devam edegelmiştir. Bunlar çağdaş edebiyatın gelişmesini olumlu yönden etkilemiştir.

“Çocuk edebiyatı toplumda çocuk subkültürünün gelişmesini sağlayan sosyo-kültürel olgulardan biri” olduğundan çocuk edebiyatının genç nesil eğitimindeki yeri de çok önemlidir. Günümüzde çocuğa geçmiş devirlerdeki edebiyat örneklerini tanıştırmak için onlara anlaşılır bir dille başvurmamız gerekir. Çünkü her çocuk kendi tarihi ve kültürünü bilerek yetişmesi gerekir. O yüzden de çocuğu erken yaşlardan çevreyi öğrenip bilmesiyle birlikte eski tarihi destanları ezberleyerek yetişmesini sağlamamız gerekir. Onun için tabii ki milli değerlerimizi, yani, eski Türk dünyasına ortak destanlar ve efsaneleri çocuk bilincine ve yaş seviyesine göre öğretmemiz gerekir.

Kazak çocuk edebiyatındaki Ş.Ahmetov, S.Kirabayev gibi Kazak bilim adamlarına göre ‘halk edebiyatı – çocuk edebiyatının kaynağıdır’, XIX asrın II. yarısından başlanıyor’ denilmektedir. Çocuk edebiyatı XIX asrın ortasında tesadüfen ortaya çıkmamıştır. Çocuk edebiyatının temeli folklorlardan başlanmaktadır ve eski devirlerdeki Türk uluslarına ortak değerlerimizle devam etmektedir. Çocuk eğitimi nesil problemi her toplum için önemli sayılır. Örneğin, Avrupa kendi çocuk edebiyatının Eski Yunan ve Roma’dan kaynaklandığını, yani Tengri ve mitolojik kahramanlar hakkındaki efsanelerden türediğini söylerler.

Üstelik çocuklarına İncil hikayelerini ilk defa çocuklara göre yazan Polonyalı bilim adamı Z. Kosidovskiy’nin hikayelerini öğretilmişlerdir.

Bunun gibi biz de Türk dünyasının çocuk edebiyatını XIX asrdan itibaren başlamıştır diye sınırlamadan eskiden, yani Eski Türklere ortak miraslardan

³² Avrasya Fen Üniversitesi, Felsefe Bölümü, Astana/KAZAKİSTAN.

başlamamız gerekir. Meselan, Kazak edebiyatı devirlerini bir sisteme getiren bilim adamı B. Kenjebayev'in yapı devirlerini öne alarak çocuk edebiyatını aşağıdaki gibi bir sisteme getirdik:

1. Kazak çocuk folkloru
2. Eski Türk halklarına ortak değerlerdeki nesil meselesi
3. XV-XIX asrların I. dönemindeki nazım türündeki çocuk eğitimi
4. XIX asrın II. dönemindeki aydın, demokratlar devrindeki çocuk edebiyatı
5. XX asrın ilk dönemindeki Alaş edebiyatı devrindeki çocuk edebiyatı
6. Sovyetler devrindeki çocuk edebiyatı
7. Çağdaş Türk edebiyatı.

Folklor, şüphesiz çocuk edebiyatının başlangıcı, kaynağıdır. Çocuk edebiyatı halk sözlü edebiyatı örneklerini esasa olarak bugüne kadar bağımsız bir bilim dalı olarak devamdegelmiştir. Çocuk edebiyatının durumu günümüzdeki yeni teknolojisi gelişen XXI asrın ihtiyacı ve talebine cevap verebilir mi? Buna düşünmek gerekir. Bu bir kelimeyle cevap verilecek soru değildir. Çok önemli bir sorudur, cevabı da kolay değildir. Cünümüzde nasıl bir çocuk edebiyatı lazımdır? Örneğin, çocuk folklorunda “Dört çeşit evcil hayvan” şiiri vardır. Bunu biz çocuklara nasıl öğretmekteyiz? Çocuk dört çeşit hayvan hakkındaki şiirleri ezberleyecektir, ama hayatta hiç görmemiş olduğu hayvanları onlara nasıl anlatabiliriz? Çocuk inanması için gözle görmesi, yani çevrede hissetmesi gerekir.

Kazak çocuk edebiyatının temel kökünün sonraki bir parçası - Eski Türk edebiyatı miraslarıdır. Eski devirlerdeki kültürel miraslarımız yurdumuzdaki ve yabancı ülkelerdeki bilim adamlarının dikkatini çevirmektedir. V-VIII asrlarda taşlara yazılarak ebedi abideye dönüşen Orhun – Yenisey yazıtları Oğuzname, Kitabı Deded Korkıt (Dede Korkut kitabı), Divan – i Lügat'it Türk (Türki dili sözlüğü), Kutadgu Bilik (Kuttı bilik) Divanı Hikmet (Danalık kitabı), Atabet'ül Hakayık (Akikat sıy), Bakırgani kitabı, Kodeks Kumanikus (Kıpçaklar'ın kitabı), Hissa – sul – anbiya, Hüsrev- Şirin, Muhabbat – name, “Yadigarname, Gülstan bit – Türki (Türki dilindeki Gülistan) v.s.

Eski Yunan Tengrileri ve kahramanlarını öveçimize, onun yerine Türk halklarına ortak kültürel miraslarımızı, yani Kültiğin, Bilge Kağan, Tonyukök, Tomiris, Aıp er Tunga v.s. kahramanlıklarını örnek tutsak, yani onları genç neslin bugünkü kahramanları “ terminator”, “şrek”, “örümcek adam” v.s. gibi canavarların yerine baş kahraman seviyesine getirsek iyi olurdu. Bunu düşünmeye bile gerek yoktur. Önemli olduğundan hızlı bir şekilde ele alınması gereken bir meseledir. Orhun abidelerindeki önemli bir konu ülke bağımsızlığını hayal etmek, ülkesini savunan kahramanların yaptıklarını övmektir. Örneğin, Kültiğin, Tonyukök, Bilge Kağanları Türk halklarının kahramanları yaparak şiirdeki söylendiği gibi:

Tengri soylu, Tengriden yaratılmış,

Türk Bilge Kagan.

Bu zamanlarda oturdum

Söylediklerimi herker duysun:

Bütün gençlerim, oğlanım,

Birleşen aile, halkım...(3,49)

deyip nesline söylenen eğitici kelimelerden başlayıp onların kahramanlık işleri anlatılmaktadır. Kahramanlığı anlatan yunan mitolojisinden eksik düşmeyen

eski destanlardan biri XIII asrlarda yazılan ‘‘Oğuzname’’dir’’ (Oğuz Kagan destanı). Oğuzlar Kök Tengriye ibadet eder, kendilerinin Kök B r den turediklerini söylerler, aydınlığı Kokjal başlar. Oğuz ve onun hanımı da mavi y zlym ş, hatta hanımının saçı deniz dalgaları gibi mavidir diye tasvir edilir. Yani, eski Türklerde mavi renk kutsal sayılırmış. Destandan bir  zet yapalım ‘‘Bir gün Aykağan’ın gözleri sevindi, doğdu. Erkek  ocuk doğdu. Bu  ocuğun rengi mavidi ...’’

Bu  ocuk annesini bir kere emmiştir, bundan sonra hiç emmemiştir. Çiğ et yemek istemiş. Konuşmaya başlamış. Kırk gün sonra büyümüş, yürümüş, oynamış ... Oğuz Kağan günler, geceler geçtikten sonra yiğit olmuş. Bundan sonra Oğuz Kagan’ın büyümesi, halkının hayali ve acayıpler ustalıklarla anlatılmıştır.

Bununla birlikte Eski Türk halkları doğaya büyük önem vermişler, saygı göstermişlerdir. Destanda  ocuklarının Güneş, Ay, Yıldız, ikinci hanımından – Gök, Dağ, Deniz olmaları da boşuna değildir. Her çocuğuna tabiat olaylarının ismini vererek söyletmiştir. Yunan destanlarında onlara Tengri diyorlarsa, Eski Türk destanlarında kişi isimlerini vermişlerdir. Tabiatı insandan, insanı tabiattan ayrı ele alamayız. Tabiatı anlatmak, tasvir etmek b g nk  çocukları doğa sevgisine öğretmenin esası sayılır. Onun kökü Eski Türk devirlerindedir.

 ocuk eğitimine yakın eserler – didaktik eserlerdir.  ocuk eserlerinin çoğunluğu didaktik anlamda yazılmıştır. Bunun gibi Eski Türk halklarının didaktik eserlerinde eğiticilik maksadı önemli bir yer almaktadır. Didaktik anlamda yazılan eserlerden biri Yusuf Balasagun’un ‘Kutadgu Bilik’ eseridir.

Eğitici yol gösteren, derin bir fikir veren eserden  zet verelim:

Tengri insanları yarattı, mükemmel yaptı ona hüner, bilgi, fikir verdi.

Bilgi verdi: insan yükseklere yetişti.

Akıl verdi: onun sayesinde  z lmeyen düğüm üzüldü.

Bilgiyi – yüksek, akılı - yüce say.

Bu ikisi seçkin kullarını yükseklere götürür.

Bilgisiz kişilerin hepsi hasta,

Görkemli işlerin hepsi de akılla yapılmıştır,

Bekler bu hayatta bilgiyle özel bir yere sahiptir.

Altı binden fazla beyitten oluşan eserde akıl, bilgi, bilm, dil sanatı, kendi kudreti, dostluk,  ocuk eğitimi v.s. meseleler hakkında ibretli düşünceler söylenmiştir.

Eski Türk dünyasından  ocuk edebiyatıyla ilgili didaktik düşünce, ibretli, etkileyici eğitim hakkında yazılmış eserlerin sayısı yeterlidir. Türk halklarına ortak Eski Dünya tarihindeki miraslarda çocuklara vaiz tavsiye şeklinde yazılmıştır. Devlet yöneticileri, vezirliğe hazırlayan insanların kanunları da diyebiliriz.  ocuğu yedi yaşına kadar, yani üç yaşından itibaren öğretmemiz gerekir. Çünkü  ocuk psikolojisinden öğrendiğimiz gibi 2-3 yaşındaki  ocuk her şeyi çabuk anlar. Beş yaşına kadar eğitimin %80 kalıplaşır. Yedi yaşından sonra çocuğun diğer dilleri öğrenmesini sağlamamız gerekir.

 ocuk her insanın serveti, mutluluğudur. Bugünkü  ocuk yarınki büyüğümüz olduğundan çocuğa bakarak biz geleceğimizi tahmin ederiz, değerlendiririz. Dünyaya yeni gelen, kalıplaşmaya adım atan çocuğun ilk önce insan, fert, bilinçli insan olarak kalıplaşmasında ailedaki eğitimin payı büyüktür. Akrabalarının sevgi ve merhametini hisseden  ocuk iyi özellikleriyle, iyi vasıflarıyla tanınır. Okulda  ocuğa kendi tarihindeki kahramanları anlatmak

onların cesur, kahraman olarak yetişmesini sağlar. Bununla birlikte, çocuk hayalini geliştirerek hayal kurguyla da hayatı anlatmamız gerekir. Çocuk eserlerinin sorumluluğu büyüktür, onlar büyük bir sevgiyle, ustaca yazılmış hayal dünyasına sürükleyecek hislere dolu duygusal etki bırakmalıdır. Milli değerler, iyi eğitim ve doğal insani değerler v.s. önemli olmalıdır. Çocuk eserleri onların psikolojisini, çeşitli olayları iyice anlayıp güzel dille kalbe sıcak, ustaca tasvir edilmesiyle değerini kazanır.

KAYNAKÇA

Арзамасцева И.Н., Николаева С.А. Детская литература. – М.:Академия, 2002.-472 с.

1. Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиеті тарихының очеркі. – Алматы, 1965., Қирабаев С. Өнер өрісі. Мақалалар мен зерттеулер. –Алматы:Жазушы, 1971.-272 б.

2. Жолдасбеков М. Асыл арналар. – Алматы, 1986

3. Өмірәлиев Қ, «Оғыз қаған» эпосының тілі. – Алматы, 1989

4. Ж.Баласағұн Құтты білік. – Алматы:Өнер, 1995

5. XX ғасыр бас кезіндегі қазақ әдебиеті. – Алматы, 1994.

6. 20-30 жылдардағы қазақ әдебиеті. 1-кітап. – Алматы, 1997.

7. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр-аңыздар. – Алматы, 1985